

POVIJESNI RAZVOJ AKUTA

Majić, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:416468>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

POVIJESNI RAZVOJ AKUTA

ANA MAJIĆ

Split, 2021.

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Kolegij: Fonetika i fonologija

POVIJESNI RAZVOJ AKUTA

Studentica:

Ana Majić

Mentorica:

izv. prof. dr. sc. Anita Runjić-Stoilova

Split, rujan 2021.

SADRŽAJ

1. Uvod	2
2. Nastanak i razvoj akuta.....	3
3. Praslavenski naglasni sustav	7
4. Praslavenske naglasne paradigme.....	11
5. Odras starog akuta	11
6. Odras kratkog i dugoga neoakuta.....	12
7. Akut u hrvatskom standardnom naglasnom sustavu	14
8. Hrvatski naglasni sustav kroz dijalekte.....	19
8.1. Štokavsko narječje.....	19
8.2. Čakavsko narječje	21
8.3. Kajkavsko narječje	23
9. Gubitak neoakuta.....	24
10. Zaključak	26
11. Literatura.....	28
Sažetak	30
<i>Summary</i>.....	31

1. Uvod

Predmet je istraživanja u ovom radu naglasna (prozodijska) jedinica – akut. Prije svega, kako bi se akut moglo precizno smjestiti u hrvatski standardni naglasni sustav, potrebno je definirati naglasak općenito. U hrvatskom je jeziku mnogo definicija naglasaka, npr. Mandić (2007: 79) u svome članku navodi jednu takvu definiciju naglasaka, a ona glasi: „Naglasak se može definirati kao auditivna istaknutost jednog sloga u odnosu na druge u nizu slogova kojemu pripada.” Sukladno toj definiciji, naglasak se dugo vremena promatrao kao monolitan i neraščlanjiv spoj svojih triju sastavnica. U hrvatskom jeziku, u kojem se silina, ton i duljina kombiniraju na razne načine te tako tvoreći četiri naglasaka, prozodijske se jedinice koje se ostvaruju u govoru uglavnom prikazuju kao nešto nerazdjeljivo. Jedna od definicija naglasaka jest ta da je skup glasovnih osobina koje zapravo čine da se jedan slog u riječi posebno ističe od svih drugih, silinom, tonom i trajanjem (Barić i suradnici, 2005: 66). No, to nije jedina definicija naglasaka. Naglasak je prozodijska ili suprasegmentna pojava isticanja jednoga sloga, ili više njih, u odnosu na druge slogove unutar neke jedinice poput morfema (monema), riječi ili sintagme.¹ Poznavanje osnovne definicije naglasaka ključno je za daljnje proučavanje te istraživanje bilo kojeg drugog naglasaka.

Tema ovoga rada, kao što i sam naslov već najavljuje, bit će istraživanje jednog vrsta naglasaka, i to onoga kojeg u standardnom jeziku više nema. Riječ je o akutu. Naziv akut prema Simeonu (1969; prema Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2014) potječe iz latinskih gramatika (lat. *acutus* što označava oštar naglasak) i označava podizanje glasa te općenito ton ili tonski naglasak.

Rad ima za zadatak prikazati sinkronijski pregled akuta, odnosno njegovo provlačenje i višestruka ostvarenja u hrvatskome standardnome jeziku naglasnom sustavu. Jednostavnijim riječima, u radu se nastoji prikazati povijesna pozadina od trenutka nastanka akuta pa sve do njegovog nestanka u hrvatskome standardnome naglasnom sustavu.

Akut se pojavljuje u čakavskim, kajkavskim i staroštokavskim govorima, a naziva se „neoakut”, „novi akut”, „čakavski akut”, „posavski akut” i „zavinuti”. U nastavku će se vidjeti kako su poneka istraživanja pokazala da je čakavski akut u najvećoj mjeri sličan dugouzlaznome

¹ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=42786> (pristupljeno 28. 8. 2021.).

naglasaku. Važno je naglasiti kako se akut ostvaruje samo na jednom slogu (Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2014).

2. Nastanak i razvoj akuta

U uvodnom dijelu rada definirano je, prema Simeonu, podrijetlo riječi akut. Nadalje, Garde (1993: 17, prema Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2014: 22) akut opisuje u starogrčkome te navodi da je u akutu naglašen drugi dio sloga, odnosno druga mora, dok je u cirkumfleksu naglašena prva mora. Akut se nalazi, prema autoru, u opisu slovenskoga, švedskoga i hrvatskoga te označava uzlaznost, a cirkumfleks silazno kretanje tona. Ivšić je (1936; prema Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2014: 22) akut označavao znakom $\sim$ i u hrvatskom se navedeni znak ustalio, a koji je zapravo preuzet iz litavskoga jezika.

U prabaltoslavenskom naglasnom sustavu javljaju se novi tonovi akuta i cirkumfleksa što je bilo specifično samo kao baltoslavenska instancija, a ne kao prenošenje iz praindoeuropskog. Najčešća je pretpostavka da je ta tonska binarnost rezultatom gubitka praindoeuropskog laringala, ali i danas nije jasno što su oni zapravo bili (h_1 , h_2 i h_3) – pretpostavlja se da su bili guturalni glasovi. Iz sloga koji je bio zatvoren laringalom nastaje obilježje koje poznajemo kao „akut“, a za ostale se slogove odmah uzima tumačenje da su cirkumfleksni. Također, akut je nastao i tzv. Winterovim zakonom, u slogovima koji su u praindoeuropskom završavali jednostavnim zvučnim okluzivom. Prema tzv. glotalnoj teoriji, ti su glasovi bili glotalizirani te se njihov učinak može povezati s onim laringala. U kasnijim se razdobljima akut mogao pojaviti i u drugim uvjetima, npr. pri duljenju samoglasnika, osobito u glagola (Mandić, 2011: 106).

Uzimajući u obzir podatke iz baltičkih i različitih indoeuropskih jezika, slogovi koji sadrže akut većinom se smatraju dugima. S druge strane, cirkumfleksni bi slogovi mogli biti dugi i kratki. Dakle, uzimamo tumačenje akuta i cirkumfleksa kao dvaju tonova za koje se u praslavenskom tvrdi da je akut uzlaznoga tona, a cirkumfleks silaznoga. Važno je napomenuti „da su ukrštavanjem opreke akut – cirkumfleks i opreke recisivni – dominantni nastale četiri kombinacije – dominantni cirkumfleks, dominantni akut, recisivni cirkumfleks i recisivni akut. Da takvo kombiniranje nije tek teorijski konstrukt, jasno je iz posvjedočenih odraza tih četiriju „spojeva“, jer među njima i

danas postoje razlike (premda su se neki od njih u raznim govorima na razne načine stopili)” (Mandić, 2011: 106).

Ako je ispravna tvrdnja da je opreka dominantni – recesivni uistinu opreka visokoga i niskoga tona, a da su akut i cirkumfleks isto tako tonovi, jasno je da je u prabaltoslavenskom riječ o razvijanju četiri različita tona. No, Mandić (2011) tvrdi da Greenberg i drugi jezikoslovci, iznose kako opreka akut – cirkumfleks nije bila tonska, nego je akut okarakteriziran kao poseban tip fonacije. „Pretpostavimo da je riječ o glotalizaciji ili tzv. glotalnoj škripi (*creaky voice*), s obzirom na to da je akut prvotno nastao pod utjecajem praindoeuropskih laringala, ali i to da se on i danas u latvijskom i žemajtskom litavskom katkada ostvaruje kao tzv. prelomljeni ton, što je zapravo glotalizacija ili škripa“ (Mandić, 2011: 106). Stoga, vidimo da se opreka po kvantiteti javlja samo kod cirkumfleksnih slogova, a kod akutnih je slogova, onih glotaliziranih, nevažna.

Odraz ukrštavanja odnosno jukstapozicije ovih dviju opreka u baltoslavenskim je jezicima rezultirao sljedećim ostvarajima: u naglašenim su se slogovima litavskoga jezika oba akuta ostvarila kao silazna, a oba cirkumfleksa kao uzlazni – tu se gubi fonetska opreka dominantnih i recesivnih slogova. Negdje akut nalazimo kao ostvaraj prelomljenog tona (glotalizacija), a cirkumfleks kao ostvaraj silaznoga na prvom slogu riječi. „Naglasak se, naime, s nepočetnih cirkumfleksnih slogova povukao na početak riječi, gdje se time razvio uzlazni ton ako je novonaglašeni slog izvorno bio akutski, a ravni srednji ton ako je bio cirkumfleksni“ (Mandić, 2011: 106). Takvo kompleksno stanje prisutno je i u latvijskim govorima, a u najkompleksnijem primjeru nalazimo tonske opreke u svim slogovima riječi (inicijalni naglasak). „Dominantni akut tu je ravan visoki ton, recesivni akut je prelomljeni ton, a cirkumfleksu su stopljeni kao silazni ton. Za staropruski se na temelju označavanja naglasaka u slogovima s diftonzima daje pretpostaviti da su oba akuta tu bila uzlazna, a oba cirkumfleksa silazna (dakle, suprotno stanju u litavskom)“ (Mandić, 2011: 106).

Stanje u praslavenskom jeziku izjednačavamo s onim staropruskog, a moguće je da je bilo čak i složenije. „Naime, dominantni se akut tu uglavnom prvotno odrazio kao kračina (kasnije je u razvoju zasebnih dijalekata bilo raznih duljenja), s dominantnoga je cirkumfleksa naglasak prešao na sljedeći slog (v. niže), a recesivni akut i cirkumfleks su se stopili kao silazni ton. K tomu, područje (domena) unutar kojega djeluje pravilo pridruživanja toga silaznog tona nije riječ, već čitava prozodijska riječ, jer za razliku od baltičkoga, recesivni se naglasak u slavenskom ostvarivao na prvom slogu prednaglasnice. Na sinkronijskoj razini, to je tzv. oslabljeno prenošenje naglasaka,

koje se još uvijek više-manje čuva u mnogim hrvatskim govorima (npr. *rūku* - *ũ rūku*)” (Mandić, 2011: 107).

Akut i cirkumfleks su, prema tradicionalnim shvaćanjima, bila jedina dva tona zbog čega je teško objasniti njihove različite ostvaraje u aukštajskom, litavskom i staropruskom. Isto je tako teško objasniti „postojanje dvaju akuta u latvijskom i posebnoga 'recesivnog naglasaka', različitoga od odraza obaju dominantnih, u slavenskom“ (Mandić, 2011: 107). Međutim, uzmemo li u obzir opreku visoki : niski ton, preuzetu iz praindoeuropskog, i opreku akut : cirkumfleks – gdje je akut posebna fonacija (glotalizacija) – te se različitosti jasnije mogu objasniti. „U litavskom i, čini se, pruskom nestalo je fonetske opreke visokoga i niskoga tona, a očuvala se opreka glotaliziran : jednostavan, koja je potom prešla u tonsku opreku (u žemajtskom se djelomično očuvala). Iz drugih je primjera među jezicima svijeta poznato da gubljenjem glotalizacije može nastati visoki ili niski (ili uzlazni i silazni) ton, ovisno o međustupnjevima pri gubljenju; odatle oprečni odrazi u litavskom i staropruskom” (Mandić, 2011: 107). Glotalizacija se, ovisno o visini ili nizini prijašnjeg sloga, u latvijskom zadržala u niskim, a izgubila u visokim slogovima. Što se tiče slavenskog, primarni se praslavenski sustav sastojao od visokih i niskih slogova koji su mogli biti naglašeni i nenaglašeni, a neki od njih su mogli biti i glotalizirani („akutski“). Visoki ton se gubi u nenaglašenim slogovima zbog čega na nenaglašenom položaju dolazi do nestanka opreke visoki : niski ton.

„Potom je naglasak s neakutskih dominantnih slogova prenesen na sljedeći slog, što je pojava poznata kao Dyboov ili Illič-Svityčev zakon. Odatle odraz naglasaka na nastavku u hrv. *zvijězda* (od **zvězdā*) prema litavskom *žvaigždė*, gdje Dyboova zakona nije bilo. Kakav je točno bio naglasak na novonaglašenom slogu u praslavenskom, nemoguće je reći. Arhaičniji hrvatski govori tu uglavnom imaju kratkosilazni naglasak, npr. *ženā*, I mn. *ženāmi*, glagol *ženīti* i sl.” (Mandić, 2011: 108). No, postoje govori u kojima se čuva odraz starijeg mjesta naglasaka, a na koje, izgleda, Dyboov zakon nije primjenjiv. Dakle, sukladno tome, ruski akcentolozi tvrde da taj pomak nije proveden dosljedno u svim slavenskim govorima. „Prema toj teoriji, naglasak uglavnom nije prelazio na slabe jerove i na cirkumfleksne (neglotalizirane) dužine. S druge strane, neki smatraju da tih izuzetaka isprva nije bilo, već da je naglasak u tim primjerima kasnije sa slabih jerova i cirkumfleksnih dužina vraćen na staro mjesto. To se povlačenje naziva Stangovim ili Ivšićevim zakonom“ (Mandić, 2011: 108). Na mjestima tih izuzetaka ostvario se naglasak koji nam je poznat kao „novi akut“ (dugi i kratki), koji se i danas zadržao u hrvatskim i slovenskim

govorima (dugi slogovi) i izdvaja se kao zaseban ton. Novi je akut rezultat, dakle, prema Dyboovim sljedbenicima, Ivšićevog zakona. Novim se akutom naziva iz razloga što se Ivšićev zakon javio relativno kasno. „No ako u tim primjerima nije bilo Dyboova (pa tako ni Ivšićeva) zakona, novi je akut zapravo izravan odraz dominantnoga cirkumfleksa, tj. naglasaka koji se ostvarivao u visokim neglotaliziranim slogovima“ (Mandić, 2011: 108).

Tvrdnja da je novi akut odraz cirkumfleksa može zazvučati zbunjujuće, no to je itekako moguće. Dyboov je zakon djelovao u općeslavenskom razdoblju i završni su jerovi tada već mogli biti slabi. „To bi značilo da je novi akut u primjerima kao npr. *kljūč* (od **kljūčь*) zapravo izravan odraz dominantnoga cirkumfleksa. U većini je ostalih oblika Dyboov zakon proveden te se naglasak našao na sljedećem slogu: **kljūča* > *kljūčā* itd. Mnogo kasnije, naglasak je u novoštokavskom vraćen na prvotno mjesto, no u drugačijem obliku: *kljūča* (Mandić, 2011: 108).

Za vrijeme Dyboova zakona moralo je postojati razlikovanje akuta i cirkumfleksa jer se samo tako „mogu objasniti primjeri kao hrv. dij. L mn. *ženāh* : *kōnjīh*, 2. mn. impv. *nosīte!* : prez. *nōsīte* i sl., gdje je izvorno akutski slog i danas naglašen (*ženāh* i *nosīte* < **ženāhь*, **nosīte*), a cirkumfleksni je izgubio naglasak Ivšićevim zakonom ili ga nikada nije ni dobio (*kōnjīh* i *nōsīte* < **konjīhь*, **nosīte*)“ (Mandić, 2011: 108).

Gubitkom opreke visokog i niskog tona na mjestu nenaglašenog sloga, visoki se ton tada mogao ostvariti samo na jednom slogu odnosno na razini cijele riječi – zato se i govori o dominantnim i recisivnim morfemima. „Dominantni morfemi čiji se visoki ton zbog Dyboova zakona ostvaruje na sljedećem morfemu mogu se nazvati zanaglašujućima, a svi oni koji to pomicanje blokiraju (npr. oni sa slabim jerom ili dugim samoglasnikom) prednaglašujućima“ (Mandić, 2011: 109). Kao rezultat tih promjena glotalizacija (akuta) gubi se u niskim nenaglašenim slogovima te se svodi na prisutnost samo na naglašenim slogovima. Posljedično se tako gubi i opreka akuta i cirkumfleksa u nenaglašenim slogovima.

„U prvom slogu riječi s recisivnim naglaskom razvio se silazni ton, što je zapravo odraz visokoga tona na prvoj mori sloga. Tradicionalno se smatra da je taj ton odraz prabaltoslavenskog cirkumfleksa te da je u praslavenskom akut tu na neki način prešao u cirkumfleks (tzv. Meilletov zakon), no to je teško prihvatiti, jer nije jasno zašto se taj cirkumfleks onda nije prenosio na sljedeći slog kao onaj u dominantnim slogovima, i zbog čega se ovaj prenosi na klitike, a onaj ne“ (Mandić, 2011: 109). Razvojem silaznog tona u prvom slogu recisivnih oblika, te gubljenjem glotalizacije

(akuta) u niskim slogovima, gubi se i glotalizacija (akuta) i u naglašenim slogovima. Moguće je da se to dogodilo i ranije od razvoja silaznog tona u recesivnim oblicima, ali i paralelno – na tom se mjestu ostvaruje kračina. Vidimo dakle da se ostvaraj akuta spojio s ostvarajem kratkog novog akuta, ali moguće i s odrazom kratkog recesivnog naglaska.

Naime, zanimljive su daljnje promjene koje su se karakteristične za slavenske dijalekte. U hrvatskom je, prije svega, „nakon gubljenja slabih jerova, u jednosložnim riječima produljen kratki recesivni naglasak, što podupire pretpostavku o nekakvoj fonetskoj opreci između toga naglaska s jedne strane i odraza praslavenskog akuta i kratkoga novog akuta s druge (hrv. *nô̂s* : *brăt̃, kôñj* < **nôs̥* : **brãtr̥, *koñjb*)” (Mandić, 2011: 110). Za slovenske je i kajkavske govore karakteristično duljenje odraza kratkog novog akuta što rezultira instancama dugoga novog akuta. Zatim, za štokavske je govore karakteristično gubljenje novog akuta kao posebnog tona te se spaja sa silaznim tonom (recesivnim ili novim cirkumfleksom).

„Sustav naglasnih paradigmi očuvao se uz neke preustroje povezane s dosad opisanim promjenama. Većinom su razlike nastale prelaskom riječi iz jedne paradigme u drugu te analogijama povezanim s gubljenjem akuta i sl.” (Mandić, 2011: 110).

3. Praslavenski naglasni sustav

Slavenski su jezici najvećim dijelom zaslužni za razvoj hrvatskog naglasnog sustava. U slavenskim jezicima prepoznaju se različiti i razni naglasci, i to na raznim mjestima u riječi. Kapović (2008) u svom članku navodi da je bitno spomenuti praslavenske naglaske kako bi se što uspješnije došlo do zaključka o stanju hrvatskog naglasnog sustava današnjice. Autorica Martinović (2014) piše o obilježju standardnog jezika, kao normiranog jezika te navodi da su naglasni sustavi organskih idioma i neorganskog idioma neovisni, no bitno je imati na umu da standard nije zastario.

„Naglasak je bitna sastavnica riječi kao fonetske i fonološke činjenice, on je sredstvo auditivne perceptibilnosti govora, odnosno govornog procesa“ (Užarević, 2012: 126). Autor navodi da bez naglaska nema riječi. To dolazi iz pretpostavke „kako je osnovna uloga naglaska da u govornome kontinuumu izdvaja perceptibilne, auditivno raspoznatljive dionice – riječi kao

znamenjske jedinice veće od morfema, a manje od rečenice“ (Garde, 1993: 18; prema Užarević, 2012: 126).

U razvoju hrvatskog naglasnog sustava Mate Kapović navodi pet naglasaka u praslavenskom jeziku. „Tijekom razvoja hrvatskoga naglasnoga sustava, na slogovima su se mogli ostvariti slijedeći naglasci: kratki cirkumfleks ˘, dugi cirkumfleks ˆ, stari akut ´, kratki neoakut ˘ i dugi neoakut ˜ “ (Bašić, 2008: 3). Od tih pet, tri se javljaju kao osnovni, a dva se uzimaju kao rezultat učestalih pomicanja na prethodni slog. U ta tri osnovna naglasaka u praslavenskom jeziku ubrajamo i akut tj. stari akut ili stari uzlazni. On se bilježio znakom (˘) „Stari je akut mogao stajati na kojem god slogu (*jāma, *lōpāta, *lěpotā > hrv. *jāma*, *lōpata*, *ljepōta*), a silazni su naglasci stajali samo na prvom slogu i preskakali su na prednaglasnice (*mēso, *zā mēso > hrv. *mēso*, *zā mēso*).“ (Kapović, 2005: 125). „Stari se akut ˘ izvorno javljao na dugim samoglasnicima, a ostajao je nepromijenjen u svim oblicima ako je bio u korijenu riječi, odnosno, u kombinaciji s prijedlogom nije prelazio na početni samoglasnik naglasne cjeline“ (Bašić, 2008: 3).

„Praslavenski stari akut (˘) u neposljednem slogu u štok./čak./kajk. načelno daje kratkosilazni naglasak ˘ (ne uzimajući u obzir moguća kasnija duženja i retrakcije te razvoj neocirkumfleksa u određenim uvjetima u kajk.). Odraz se starog akuta može u načelu pretpostaviti u svakom kratkosilaznom naglasku ˘ na pokraćenom (nekad dugom) vokalu u jednosložnim i dvosložnim riječima, tj. na -ǣ-, -ǣ̃-, -ǣ̇-, -ǣ̈-, -jǣ̃-“ (Kapović, 2015: 216). Kraćenje starog akuta nije svojstveno čakavskom, štokavskom i kajkavskom, već se događa u slavenskom. „Do kraćenja starog akuta dolazi nakon dolaska Slavenâ na Jadran, što se vidi po kraćenju akutâ nastalog od romanske dužine u starim posuđenicama u hrv. i sln.“ (Kapović, 2015: 216).

Međutim, važno je napomenuti kako se stari akut mogao javiti „samo na dugom slogu (tj. na *a, *i, *u, *y, *ě, *ę, *ǫ koji su etimološki uvijek dugi te na dvoglasima tipa *vr²: *br, *br̃, *bl, *bl̃, *er, *or, *el, *ol koji su kao dvoglasi također uvijek dugi). Tradicionalno se rekonstruira fonetski kao duga uzlazna intonacija, prema sln. odrazu koji je uzlazan i prema rus. odrazu koji kod punoglasja ima naglasak na drugom dijelu (*копѡба*), što se poklapa s uzlaznošću srodnoga latv. ˘ i pisanjem duljine na drugom dijelu dvoglasa u stprus“ (Kapović, 2008: 2). No, teško je moguće da se iz toga može ostvariti hrvatski kratki naglasak ˘. Sasvim je moguće, tvrdi Kapović, „da je psl. akut zapravo fonetski bio nešto posve drugo, primjerice slog s prozodijskom

² Suglasnička skupina /vr/

glotaliziranošću (slično danskom *stødu*) ili nešto tomu slično (Kapović, 2008: 3). Stari se akut dijalektalno u općeslavenskom znao i zamjenjivati sekundarnim cirkumfleksom „jedino je opće mjesto gdje se javlja g. tipa *kôrvъ (hrv. dij. *krâv*, sln. *krâv*, češ. *krav*), ali ni ondje nije sveslavenski (usp. rus. *копѣ*, a ne **кѡпѣ*)“ (Kapović, 2008: 3). „Kratki cirkumfleks i stari akut realizirali su se u hrvatskome naglasnome sustavu kao kratkosilazni naglasak, a njihovo je različito podrijetlo bilo vidljivo u njihovoj različitoj distribuciji. Naime, samo se iskonski kratki silazni naglasak prenosio na prednaglasnicu i to neoslabljeno, dakle kao “.” (Bašić, 2008: 3). Također, riječi vrana i krava u praslavenskom su jeziku imale upravo stari akut “ na istom mjestu, prvom slogu gdje se danas u standardnom jeziku nalazi kratkosilazni naglasak: vràna i kràva. Kratki cirkumfleks se u standardnom idiomu odražava kao kratkosilazni naglasak s jednom razlikom. „Slavenski kratkosilazni *” daje kratkosilazni “ u svim hrvatskim govorima, a za nj vrijedi što i za “nastao od *”. Jedina je razlika u tome što “ koji postaje *” preskače na prethodni slog, a “ postao od *” ostaje na istom mjestu, na primjer *kôlo > *ù kolo*, ali *bôlto > *blàto*, *u blàto* (ili novoštok. *u blato*)“ (Kapović, 2008: 12). Dugi cirkumfleks *^ jedini je stari naglasak koji je rezultirao dugosilaznim naglaskom u današnjem hrvatskom standardnom jeziku. Kapović navodi kako je u svim hrvatskim govorima isti rezultat, no u pojedinim govorima može se pomaknuti za slog prema kraju riječi. Primjer koji navodimo u nastavku dokaz je da u većini riječi dugi cirkumfleks odrazio je današnji dugosilazni naglasak (*meso > mēso).

Preoblikovanjem praslavenskog samoglasničkog sustava u starohrvatski nastaju dva nova naglasaka: kratki neoakut ` i dugi neoakut (čakavski akut) ~. U dva gore navedena naglasaka koji su rezultatom učestalih promjena spadaju ostvaraji akuta: prvi je dugi neoakut (novi akut, novi uzlazni) kojeg bilježimo znakom (~) u riječima primjerice kljũčъ > hrv. *kljũč*, *kljũča*. „Dugi se neoakut ili čakavski akut realizirao na dugome slogu ispred naglašenoga poluglasa“ (Bašić, 2008: 3). Zatim, s druge je strane navedenih ostvaraja kratki neoakut (kratki novi ili uzlazni) kojeg bilježimo znakom (`) u riječima primjerice bòbъ > hrv. *bòb*, *bòba*. „Kratki se neoakut realizirao na kratkome slogu ispred naglašenoga poluglasa“ (Bašić, 2008: 3). Kao i stari akut, kratki se neoakut „također izjednačio s kratkim cirkumfleksom i odrazom staroga akuta. Kao i kratkosilazni naglasak od staroga akuta, kratkosilazni se naglasak od kratkoga neoakuta nije pomicao na prednaglasnicu.“

„Kratki i dugi neoakut se također pišu dvama različitim znakovima, ali je i tu riječ o istom prozodemu na kratkim i dugim samoglasima. Neoakut se tradicionalno rekonstruirao kao uzlazna

intonacija na osnovi sln. (dugi uzlazni u *králj*) i rus. (*ко́роль* s naglaskom na drugom dijelu punoglasnoga odraza) te opisa hrv. dij. $\sim$ kao uzlazne intonacije (više vidi dolje). U sumnju bi se moglo dovesti postojanje posebne, uzlazne intonacije * $\grave{}$ na kratkim samoglasima, no, kako god bilo, * $\grave{o}$ ima poseban odraz u slč. (*bôb*) i u rus. lekinskim dij. (*ωδ*)⁶ (Kapović, 2008: 3).

„U staroštokavskome, čakavskome i kajkavskome, dug naglasak u svom je drugom, dužem dijelu uzlazan ili se dugo drži na visini. Bilježi se znakom $\sim$ (*desēti*, *vodē*), a naziva se i novim akutom ili neoakutom da bi se razlikovao od praslavenskoga ili starog akuta, koji se u hrvatskim narječjima pokratio.“³ Posebno je zanimljiva upravo ta pojava „novoga praslavenskoga akuta ($\sim$), koji je karakterističan za sva tri hrvatska narječja, a ipak – paradoksalno – ne ulazi u naš standardni naglasni sustav“ (Užarević, 2012: 127). „Kada govorimo o dugom neoakutu, možemo reći da je on izgovorno vrlo neobičan. Možemo također reći da se realizira kao dva naglasaka na jednom slogu“ (Subjak, 2016: 6). Jednostavnijim riječima, neoakut unutar istog sloga započinje i na istom slogu raste u intonaciji. Njegova posebnost leži dakle u činjenici počinjanja niskom intonacijom te završetkom u uzlaznoj intonaciji. Upravo se takav primjer najbolje očituje u imenici *voda*, odnosno u genitivu jednine - *vodē*.

Kapović (2008) navodi kako je razvoj tekao od tronaglasnog sustava u dvonaglasni sustav te definicijom: „Stari se sustav s trima naglascima obično pojednostavljuje tako što se $\sim$ stopi s $\hat{}$, odnosno $\sim > \hat{}$ “ (Kapović, 2008: 28). Obrnuto se nikada ne događa, osim u nekim većim promjenama, navodi Kapović. Ovakav razvoj situacije u naglascima možemo ocijeniti logičnim, a jedna vrlo bitna značajka razvoja naglasnog sustava u hrvatskom jeziku jest povlačenje naglasaka. Kapović navodi da se pomicanje naglasaka uvijek događa unatrag. Kada je riječ o povlačenju naglasaka, Kapović (2008) tvrdi da u mnogim govorima, štokavskom, kajkavskom i čakavskom, dolazi do pomicanja naglasaka. Oni se uvijek pomiču prema početku riječi, no postoji iznimka u riječi *jägoda > jagöda* u nekim križevačko-podravskim kajkavskim govorima.

³ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=1266> (pristupljeno 28.8.2021.)

4. Praslavenske naglasne paradigme

U naglasnoj paradigmi osnovnog, nepromjenjivog naglaska (naglasna paradigma *a*), primjerice riječi *rǎna*, nalazimo akut. „Uvijek akut na osnovi, ne mijenja se ni u paradigmama ni u tvorbi (**rǎnjenīkъ* > hrv. *rǎnjenīk*)” (Kapović, 2005: 126). U toj je naglasnoj paradigmi „uvijek akut na samoglasu u osnovi koji se nikada ne mijenja“ (Kapović, 2008: 3).

U naglasku koji dolazi iza osnove (zaosnovna paradigma – naglasna paradigma *b*) npr. u riječi ženā⁴ akut se odnosno kratki neoakut javlja u 2. licu jednine prezenta u obliku: *žēnīšъ*. U drugoj paradigmi odnosno u zaosnovnom naglasku postoji „neoakut na zadnjem slogu osnove (**bōbъ*, **vōrtīte*) (...)“ (Kapović, 2008: 4). „Naglasak je na slogu poslije osnove - **gromъ* > **grōmъ*, **gromā* ili pomaknut kao novi akut na slog prije njega: **ženīšъ* > **žēnīšъ* (hrv. *grōm*, *grōma*; *žēnīš*). O naravi sloga (kratak/dug, akutiran/cirkumflektiran) ovisi kakav će naglasak biti – **ženāxъ* (stari akut), ali **ženъskъ*, **selō* (kratki naglasak) (čak. *ženāh*, *selō*)“ (Kapović, 2005: 126).

U trećoj je naglasnoj paradigmi (naglasna paradigma *b*) promjenjiv, slobodan naglasak u kojem akut može stajati u sredini riječi primjerice u aoristu 1. lica jednine *kovāxъ*, ali i drugim vrstama riječi npr. imenici *rokāmi*.

5. Odraz starog akuta

Stari se akut u hrvatskom jeziku reflektira kratkosilaznim naglaskom primjerice u riječi *bъrdo* > *bŕdo*. Taj se stari akut može smatrati i kratkim silaznim naglaskom budući da „je u standardnom hrvatskom, i nekim novoštokavskim govorima (npr. govorima Dalmatinske zagore) taj naglasak doista u načelu uvijek upravo kratak i silazan (možemo ga nazvati „kanonskim“ izgovorom)“ (Subjak, 2016: 5). Primjerice na prvom slogu riječi *krava* nalazio se stari akut na čijem je mjestu danas, u hrvatskom standardnom jeziku, kratkosilazni naglasak. Iako to tako biva u većini slučajeva ne znači da je to uvijek tako. Rijetki su primjeri različitih govora gdje se stari akut ne izgovara kao kratkosilazni naglasak. „Često je on poludug ili čak dug (ali to ne znači da se nužno fonetski izjednačuje s „dugim naglascima“) i uzlazan, a ne silazan. U hrvatskoj se

⁴ oznaka udara.

dijalektologiji takav „nekanonski“ izgovor " često bilježi znakom " , koji se zove „tromim naglaskom“, a također je zapravo vrlo neprecizan jer može pokrivati različite „nekanonske“ ostvaraje " " (Kapović, 2008: 9). Nekad je analogan izgovoru dinamičkog naglaska koji uočavamo u suvremenim hrvatskim govorima primjerice u gradskim govorima Zagreba i Rijeke. Najčešći je u kajkavskom, ali se mjestimice očituje i u čakavskom i štokavskom. Moguće je i da se stari akut " , „kao produljeni aloton kratkosilaznog naglaska " (ali različit od akuta ~)“ (Kapović, 2008: 11), fonetski izjednači s neoakutom. „Međutim, nipošto ne stoji da je u svim govorima gdje kratkosilazni " daje akut ~ , naglasak " , prije nego što se je stopio s ~ , bio uvijek izgovaran kao tromi " " (Kapović, 2008: 11). „Što se tiče izgovora“ općenito, valja napomenuti i to da nipošto nije samorazumljivo da upravo „kanonski“, kratki silazni odraz, mora biti u svakom pojedinom slučaju stariji od „nekanonskoga“, „produljena“ odraza. S obzirom na poseban odraz starog akuta i kratkog neoakuta u kladanjskom kraju, nije nemoguće da je „tromi“ odraz isprva u nekim govorima bio odraz samo npr. starog akuta (i kratkog neoakuta), dok se „kanonski“ izgovor isprva mogao javljati samo kod starog cirkumfleksa“ (Kapović, 2015: 223).

„U češkom stari akut daje dug slog (ovisno o broju slogova), pri čemu se tradicionalno uzima da je tu riječ o čuvanju stare akutske duljine“ (Kapović, 2015: 226). Različito od češkog, u slovačkom stari akut daje kraćinu. „Duljina se od starog akuta, čini se, čuva u starim slavenskim posuđenicama u mađarskom i u višesložicama u kojima nije inače očuvana nigdje u slavenskom: mađ. *beszéd*, mađ. *ebéd*, mađ. *szomszéd* itd. Ako su te dužine pouzdane, to bi kraćenje starog akuta u slavenskom, bar na području današnje Mađarske, stavljaló u doba negdje nakon 9/10. stoljeća, tj. nakon dolaska Mađarâ“ (Kapović, 2015: 230).

6. Odraz kratkog i dugoga neoakuta

O nastanku neoakuta Kapović spominje četiri načina: „a) izravnim odrazom bsl. dominantnog cirkumfleksa u n. p. *b* i *c*; b) retrakcijom s dočetnog slabog poluglasa u n. p. *c* i dijalektalnom retrakcijom kontrakcijskog neocirkumfleksa; c) dijalektalnim pomakom naglaska udesno u neakutskoj n. p. *a*; d) prelaskom starog akuta u zadnjem otvorenom slogu u dugi neoakut u trosložnim riječima“ (Kapović, 2015: 364).

„Stari * ⁵ u svim hrv. govorima daje kratkosilazni ⁶, tj. stapa se s odrazom staroga kratkosilaznog * ⁷ i * ⁶. Kratkosilazni naglasak ⁷ nastao od * ⁷ ne preskače na prethodni slog, usp. *ni pòp* (novoštok. *nì pop*) < **pòpъ* prema *nì bōg* prema **bōgъ*. Slavenski * ⁷ daje u arhaičnim govorima svih triju hrvatskih narječja ⁷. Situacija je s točnim izgovorom hrvatskoga dijalekatnoga ⁷ prilično komplicirana. Ivšić je opisao posavski ⁷ kao uzlaznu intonaciju kod koje je skok brži nego kod novoštok. dugouzlazni ⁷ “ (Kapović, 2008: 13-14). „Razlika je između štokavskog akcenta ⁷ i akcenta ⁷, što glas u prvoga *raste jednako*, a u drugoga *skoči*“ (Ivšić 1911: 147). To je stajalište skladno ranijem Belićevom opisu čak. novljanskoga dugog neoakuta, ali se i kasnije s Ivšićem, u opisu dugog neoakuta u štokavskom i čakavskom, slažu i drugi jezikoslovci primjerice Hamm, Hraste, Sekereš, Jurišić te Moguš.

Prema Kapoviću, „odraz se staroga akuta u zadnjem otvorenom slogu stapa s odrazom starog dugog neoakuta i oni se u dvosložnim riječima krate (npr. hrv. dij. *poľà*), a u trosložnima daju dugi neoakut (npr. hrv. dij. *vremenã*). U većini je štok./čak. dijalekata takav izvorni sustav naknadno ujednačen u jednom ili drugom smjeru (u *poľà – vremenã* ili u *poľã – vremenã*)” (Kapović, 2015: 372).

„Dugi neoakut se čuva kao posebna intonacija u arhaičnim štokavskim, čakavskim i kajkavskim govorima, dok u novoštokavskom i nekim inovativnijim čakavskim i kajkavskim govorima daje DS ⁷, usp. hrv. dij. *krãľ* prema knjiž/nštok. *krâľ*“ (Kapović, 2015: 373). Slučaj odraza neoakuta u kajkavskom i slovenskom drukčiji je od štokavskog i čakavskog. „Za razliku od štok./čak. u kojima se * ⁷ odražava uvijek kao ⁷ (jasno, ne računaju li se naknadna duženja), u kajk. na mjestu kratkog neoakuta ⁷ kao odraz nalazimo i KS ⁷ i akut ⁷“ (Kapović, 2015: 377). Kapović navodi sljedeće primjere:

kajk. *bõľe – mōreš – na. sěla – odr. nōvi – g. lõnec*

nštok. *bõľe – mōžeš – na. sěla – odr. nōvĩ – g. lõnãcã*

⁵ kratki neoakut.

⁶ akut ili stari akut.

⁷ kratkog neoakuta.

7. Akut u hrvatskom standardnom naglasnom sustavu

Akut bi na latinskom značilo „oštar naglasak“ što i odgovara nazivlju s obzirom na to da se radi o najčešće uzlaznoj intonaciji tog znaka. „Zanimljiva je situacija u vezi s tim znakom nastala u trenutku kada je Stjepan Ivšić u svojim studijama *Prilog za slavenski akcenat* (1911.) i *Današnji posavski govor* (1913.) pokazao da je neoakut organski dio mnogih štokavskih govora u Slavonskoj i Bosanskoj Posavini“ (Užarević, 2012: 131). U svom djelu *Prilog za slavenski akcenat* Ivšić prvi napominje „da je u posljednjoj fazi praslavenskog jezika i u prahrvatskom jeziku postojao poseban dugi uzlazni akcent, koji on naziva novim praslavenskim akutom, da bi se razlikovao od prvotnoga praslavenskog akuta“ (Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2014: 22).

Naknadnom gubljenju poluglasova *jer* i *jor* nastaje novi praslavenski akut. Važno je napomenuti kako gubitak poluglasa *jer* i *jor* nije bio nagle prirode već su prvo izgubili udar. On je prenesen sa zadnjeg sloga za jednu moru na početak riječi. „Stari praslavenski akut (npr. **kárva*, **kálda*) potpuno je nestao (>*kráva*, >*klàda*), a novi se praslavenski akut očuvao sve do danas. Ivšić je, dakle, postanak neoakuta objasnio povlačenjem naglaska na prethodni slog, kao tzv. *retrakcijski naglasak* (Ivšić, 1911 prema Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2014: 23), pa se po njemu povlačenje naglaska s unutarnjega silaznoga sloga, kojim onda postaje neoakut, naziva *Ivšićevim zakonom*. Još češće se naziva i *Stangovim zakonom* prema norveškom akcentologu Christianu Stangu, koji je neoakut objasnio gotovo pedeset godina poslije na isti način kao i Ivšić, ne pozivajući se na Ivšićevu studiju“ (Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2014: 23). Dakle, jednostavnije rečeno, Ivšić je na temelju zaosnovnog naglaska okarakterizirao neoakut retrakcijskim naglaskom odnosno naglasak koji se ostvaruje prelaskom naglaska na prethodni slog. „U svjetskoj je akcentologiji druge polovice 20. stoljeća, nakon Ivšića i Stanga, općeprihvaćena retrakcijska hipoteza o podrijetlu neoakuta“ (Kapović, 2008: 5).

Ivšić navodi kako se praslavenski akut može pronaći i danas te je to očuvanje kategorizirao u pet točaka: „1) pri sažimanju dvaju susjednih vokala od kojih je drugi bio naglašen, npr. *ne(h)öćeš>něćeš*, *nijě>nĩ*, *mojěga>mōga*, *tvojěga>tvōga*, *stojăt>stăt*; 2) analogijom prema sažimanjima i položajnim duljenjima; naglasak zamjenica ženskog roda prenesen je u G jednine imenica istoga roda, npr. *ženě*, *rukě*, *sestrě*; 3) u G množine imenica ženskog roda koje su imale naglašene završne poluglase, npr. *žěn*, *gōr*, *smōl* i u drugim riječima na iskonski dugim vokalima

na koje je povučena silina s finalnog naglašenog poluglasa: *kljûč*, *smîh*; 4) na iskonski dugim vokalima na koje je prešla silina s ulitme, npr. *sûša*, to se prenijelo i na kategorije glagola koji u infinitivu imaju āā, npr: *mlāiti* – *mlāti*, *vēzāti* – *vēže* i na brojeve, npr. *pētā*, *šēstā*, *sēdmā*...; 5) na vokalima koji su položajno produljeni pred sonantom koji zatvara slog: *krāj*– *krāja*, *govorîl*– *govorîla*; *sôl*, *dîm*, *sîr*” (Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2014: 23).

Novi praslavenski akut od posebnog je interesa u proučavanju hrvatskog naglasnog sustava. Prve instance pronalazimo u čakavskim govorima, točnije u Mažuranićevoj *Slovnici Hèrvatskoj*. No, čak i prije toga, u posavskim govorima oko Broda – Vjekoslav Babukić, Ignjat Alojzije Brlić, Matija Antun Reljković – doduše ne toliko sigurno i jasno koliko kod Mažuranića. „Akcentološki ga je, sudeći po svemu, krajem osamdesetih godina 19. stoljeća prvi jasno i razgovijetno, iako tek na apstraktno-teorijskoj razini, kao zasebnu temu raspoznao i obradio ruski jezikoznanstvenik Aleksej Aleksandrovič Šahmatov. Znak za taj naglasak (´) očito su od Antuna Mažuranića preuzimali i Šahmatov i Aleksandar Belić, a od njih – pod nazivom „čakavski akut“ – međunarodna slavistika do današnjih dana“ (Užarević, 2012: 131). Za Milana Rešetara taj čakavski akut ne pronalazimo u štokavskim govorima.

„Četveronaglasni sustav s duljinama nenaglašenih slogova (˘, ˆ, ´, ˘, ˘) zahtijevao je poseban znak za novootkriveni (staro)štokavski naglasak“ (Užarević, 2012: 131). Znak je za akut preuzet upravo iz već navedenog litavskog jezika, a u hrvatskoj, i šire, ga je „popularizirao“ Ivšić pridruživši mu znak ˘. „Stoga nov znak nije poslije mogao izbjeći ni Aleksandar Belić, koji kao da je „citirao“ Ivšića pretvarajući njegov znak u kratku okomit, malo udesno nakošenu valovitu crticu: takav naglasak stavlja iznad odgovarajućih samoglasnika (s novim akutom) u praslavenskome jeziku, a potom i u kastavskome govoru. No s povijesno-akcentološkoga motrišta još više intrigira činjenica da je – prije Ivšića – isti znak, tj. (˘), predložio Šahmatov, ali polazeći od starogrčkoga jezika i dajući pritom prilično nejasno obrazloženje. Taj znak Šahmatov uzima zajedno s grčkim slovima te ih kao cjelinu – i slovo i nadslovni znak – ubacuje u hrvatske riječi“ (Užarević, 2012: 131). U litavskom jeziku akut i cirkumfleks imaju obrnutu ulogu nego što li je to u hrvatskom jeziku budući da su ostali i nakon metatonije. U hrvatskom jeziku akut označava uzlaznu intonaciju, a cirkumfleks silaznu, dok u litavskom jeziku akut označava silaznu intonaciju, a cirkumfleks uzlaznu. „Akut u hrvatskim govorima može imati raznoliko podrijetlo. Mogao je nastati: 1. u općeslavenskom razdoblju (općeslavenski novi akut); 2. duljenjem u slogu pred

sonantom; 3. stezanjem slogova od kojih je naglašen bio drugi; 4. povlačenjem naglasaka (u raznim razdobljima)“ (Mandić, 2009: 86).

„U hrvatskoj se literaturi, osobito starijoj, taj posebni ton katkada naziva zavinitim naglaskom, ili čakavskim ili starohrvatskim akutom. Inače je uobičajen naziv (općeslavenski) novi akut ili neoakut, koji se često odnosi i na podrijetlom odgovarajući naglasak u kratkim slogovima. Ovisno o dijalektu, taj je ton ravan ili donekle uzlazan, odakle i naziv „akut“, s obzirom na to da se i stari, praslavenski, akut tradicionalno smatra uzlaznim” (Mandić, 2011: 108). „Stariji novi akut je dakle: općeslavenski novi akut, zatim onaj koji je nastao stezanjem ili ranijim povlačenjima naglasaka te eventualno onaj koji je nastao duljenjem pred sonantima (tu je mogao nastati i silazni ton)“ (Mandić, 2009: 85).

„Sam naziv toga naglasaka ima mnogo inačica: naziva se još i *neoakut*, *dugi neoakut*, *novoakutska metatonija*, *praslavenski metatonijski akut*, *starohrvatski akut*, *mlađi akut*, *zaviniti akcent*, *Ivšićev zaviniti*, *stari visoko uzlazni*, a prema geografskom području kojem pripada naziva se još i *čakavski*, *posavski* i *podravski akut*. Iako ga ima i u kajkavskim govorima, rjeđe se susreće naziv *kajkavski akut*“ (Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2014: 22). Na drugim se mjestima pojavljuju i dodatni nazivi toga naglasaka primjerice: *novi praslavenski akut*, *starohrvatski akut* te *zaviniti akcent*.⁸ Razlog zbog kojeg se češće naziva čakavskim akutom jest zbog činjenice da je najbolje ostao očuvan upravo u čakavskim govorima.

U novoštokavskom koji se uzima za standard hrvatskog jezika koji poznajemo danas, akut se izmijenio u dugosilazni naglasak npr. *něćeš* > *něćeš*. Akut u kombinaciji s prednaglasnom i zanaglasnom duljinom pronalazimo u nekim govorima čakavskog narječja, ali i posavskom govoru te nekolicini novoštokavskih. Užarević objašnjava razliku između posavskoga akuta i novoštokavskog dugouzlaznog. Prema njemu, „razlika između posavskoga akuta (~) i novoštokavskoga dugouzlaznoga (') može se oblikovati ovako: prvi se ostvaruje među dvjema morama jednoga te istoga sloga – s visinom i silinom na drugoj mori (~ ~), a drugi se rasprostire među dvjema susjednim morama dvaju susjednih slogova da se visina i silina raspoređuju na posljednjoj mori prethodnoga (naglašenoga) sloga i na prvoj mori idućega (nenaglašenoga) sloga: npr. *bráda* (~ ~ | ~), gen. mn. *brádā* (~ ~ | ~) (ovdje znak ~ označuje moru, a ne kratak slog; znak ' označuje visinu-silinu more ispred koje je smješten; okomita crta dijeli slogove)“ (Užarević, 2012:

⁸ (usp. Bašić, 2008.)

136). „Perceptivno, čakavski se akut u najvećoj mjeri (86%) smatra sličnim upravo dugouzlaznome naglasku, a akustička je razlika vidljiva u tijeku i rasponu tona: čakavski akut velikog je raspona uzlaznosti, a štokavski dugouzlazni ostvaruje se kao ravan ton“ (Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2014: 24).

Neoakut je odredio Bulcsú László kao „stārī jāķī visokī dugī uzlaznī nevukovskī“, a sa stajališta intonacije ga opisuje kao „visokī uzlaznī dugī jednoslogī napjevak“, što je drukčije od novoštokavskoga dugouzlaznoga – „duboki visoki uzlazni dvoslogi napjevak“ (László, 1996: 339 prema Užarević, 2012:138). Vlašić Duić i Pletikos Olof navode da je „srodnost čakavskoga akuta i standardnohrvatskog dugouzlaznog naglaska u tome što im se udarni slog sastoji od dviju mora, ali ta su dva naglasaka različitoga postanka i imaju fiziološke razlike koje su vidljive u autosegmentalnom prikazu“ (Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2014: 25). Međutim, zanimljivo je istaknuti da Kapović tvrdi da prema novijim istraživanjima „hrvatski akut u nekim govorima uopće nije uzlazan“ (Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2014: 24) odnosno prema „podacima (dobivenima kompjuterskom analizom), u Posavini se neoakut danas izgovara najčešće kao blago silazna (ili ravno-silazna) intonacija u opreci prema $\hat$ kod kojega intonacija pada brže i prije počinje padati“ (Kapović, 2015: 375). Kao dokaz toj tvrdnji poziva se na Belića koji je „primijetio da u Novom akut na zadnjem slogu u brzu govoru može biti gotovo ravan, a za Kastav veli da je akut, osim prilikom emfaze, također u načelu zapravo ravan“ (Kapović, 2008: 15).

„S obzirom na to da je danas neoakut sasvim sigurno ravan ili blago silazan i ondje gdje se prije opisivao kao uzlazan (primjerice u Posavini i u Novom Vinodolskom), nije jasno je li posrijedi promjena u izgovoru u zadnjih 100 godina ili je Ivšićev i Belićevo opis na slušni dojam jednostavno bio neprecizan (ravan se ili blago silazan ton može doista na sluh doimati uzlaznim)“ (Kapović, 2008: 15). Kapović zaključuje da izgovor akuta, kao ni drugih naglasaka, nije i ne mora biti isti u svim govorima te da to treba „precizno fonetski ispitati u što je moguće više govora“ (Kapović, 2008: 15 prema Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2014: 24). Kapović tvrdi kako nije sasvim jasno možemo li uzlazni izgovor neoakuta smatrati starijim. U slučaju Ivšićevog pravila glede neoakuta – koji nastaje povlačenjem naglaska – uzlazan je izgovor očekivan. S druge strane, u slučajevima gdje je neoakut odraz baltoslavenskog cirkumfleksa⁹, tvrdi Kapović, uzlaznost

⁹ „Bsl. (–) cirkumfleks daje, prema gledanju moskovske akcentološke škole, slav. cirkumfleks, (+) akut daje stari akut, a (–) akut daje ili cirkumfleks ili stari akut u ne posve jasnim uvjetima (u tradicionalnoj se akcentologiji cirkumfleksni odraz (–)akuta zove Meilletovim zakonom). U lit. i (–) i (+) akut daju ´, a (–) i (+) cirkumfleks ~, dočim se u latv.

neoakuta ne uzimamo kao primarnost – „u primjerima poput hrv. dij. *mlătīte*, gdje je neoakut najvjerojatnije izravan odraz baltoslavenskog dominantnog cirkumfleksa, nipošto nije očito da uzlaznost mora biti primarna“ (Kapović, 2015: 375). „Fonetski je zamislivo i da od starije uzlazne intonacije dobijemo ravnu pa zatim blago silaznu intonaciju, ali je isto tako zamislivo da od blago silazne intonacije dobijemo ravnu pa uzlaznu intonaciju (koja stoji u opreci prema oštroj, nagloj silaznosti tj. prema cirkumfleksu). Moguće je da su se izvorno slavenski neoakut postao retrakcijom i neoakut nastao od baltoslavenskog (+) cirkumfleksa razlikovali izgovorom te da su se tek poslije stopili“ (Kapović, 2008: 15).

Činjenica da se izvorni izgovor neoakuta uzima kao uzlazan (prema nekim opisima), nije neuobičajena s obzirom na to da se on upravo i ponaša kao uzlazan naglasak – „javlja se prilikom retrakcije s idućega sloga još od praslavenskih vremenâ (**gōlvъ*, dij. **pŷtašb*) do danas (*glāva* < *glāvā* u raznim govorima), kao i prilikom stezanja kada je naglasak bio na drugom vokalu od najstarijih vremena do danas (hrv. dij. ‘*gospā*’, sln. *gospā* < **gospojā*, hrv. dij. ‘*něčeš*’ < **nę(x)ǫ-ćeš*, ‘*snā*’ < **snahā* itd.). Naravno, to ne isključuje u potpunosti teoretsku mogućnost različita izvornog uzlaznog izgovora u primjerima poput g. *glāv* i ravnog u primjerima tipa *vrătīš*, kao ni to da realno fonetski gledano ravni ton neoakuta može fonološki/razlikovno funkcionirati kao „uzlazni“ naglasak (jer je „uzlazniji“ od silaznog naglaska)” (Kapović, 2015: 376). Vlašić Duić i Pletikos Olof za ostvarivanje akuta u čakavskom, štokavskom i kajkavskom zaključuju „da je tijekom tona u neutralno ostvarenim akutima u naglašenom slogu najčešće ravan ili uzlazan, a da u zanaglasnom slogu vokal može biti niži ili jednak (visok)“ (Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2014: 41).

Zanimljiv je slučaj zapadnojužnoslavenskog jezika kao i zapadnoslavenski budući da se praslavenski dugi akut (točnije dužina nastala od njega) zadržao u svim položajima neovisno o dužini riječi ili mjestu na kojem se nalazi. „O fonetskim se razlozima za kvantitativnu opstojnost dugog neoakuta unutar slavenskoga (za razliku od akuta i dugog cirkumfleksa), tj. o praslavenskoj naravi neoakutske intonacije ili tome da je neoakut možda bio fonetski duži od starog akuta i dugog cirkumfleksa, može samo nagađati“ (Kapović, 2015: 376). Kratki je akut, izgleda, isto sklon duženju u slavenskom.

stapaju (–) i (+) cirkumfleks u ` , ali (+) akut daje ~ , a (–) akut ^ (koji se tradicionalno tumači povlačenjem naglaska na akutiran slog)“ (Kapović, 2008: 15).

8. Hrvatski naglasni sustav kroz dijalekte

Prema Kapoviću (2015), dijalekti se sa središnjeg južnoslavenskog područja tradicionalno dijele na tri narječja – štokavsko, kajkavsko i čakavsko. Čakavski i kajkavski se govori samo u Hrvatskoj dok se štokavski govori i u BiH, Crnoj Gori i Srbiji. Štokavsko se narječje tradicionalno dijeli na sedam dijalekata. Čakavski se dijeli na tri velika dijalekata, kojima je glavna razlika odraz jata. Kajkavsko narječje dijeli se na šest dijalekata.

8.1. Štokavsko narječje

Prema Kapoviću (2015), u štokavskom se govoru javlja nekoliko naglasnih sustava:

- stariji tronaglasni sustav (ː, ˆ, ˜),
- četveronaglasni sustav ne-novoštokavskog tipa (ː, ˆ, ˜, ˊ),
- peteronaglasni sustav (ː, ˆ, ˜, ˊ, ˋ),
- šesteronaglasni sustav (ː, ˊ, ˆ, ˜, ˋ, ˊ),
- dvonaglasni sustav (ˊ, ˆ)
- mlađi tronaglasni sustav (ː, ˆ, ˊ).

Ovi sustavi mogu se kombinirati s različitim stupnjevima retrakcije odnosno čuvanjem starog mjesta naglasaka. Opći polazišni štokavski naglasni sustav, sustav je s tri stara naglasaka (ː, ˆ, ˜) i sa starim mjestom naglasaka. Takav sustav postoji u mnogim čakavskim govorima, vrlo rijetko u kajkavskom, dok ga u štokavskom nema u istom smislu kao u čakavskom jer su svi štokavski govori koji čuvaju neoakut pretrpjeli barem djelomične restrikcije u nekim pozicijama (Kapović, 2015).

Novoštokavski govor u Dalmaciji i BiH uglavnom ima kanonski ostvaraj ¹⁰, dok se u slavonskom staroštokavskom dijalektu uza nj javlja i tromi naglasak, ovisno o govoru (Kapović, 2015).

Kapović je (2008) napravio je najveći dio posla kada je riječ o slavonskoj akcentuaciji. Proveo je istraživanja u kojima je pokušao utvrditi karakteristike slavonske akcentuacije na temelju šokačkog govora. Tijekom provođenja svojih istraživanja, bavio se govorima iz više sela kao što su: Babina Greda, Šljivoševci, Davor, Siče, Glogovica... Istraživanje je provodio u suradnji s nekoliko kolega tijekom 2006. i 2007. godine.

Kapović (2008) navodi kako je polazišni naglasni sustav u staroštokavskom slavonskom dijalektu onaj tronaglasni, uključujući kratkosilazni [˘], dugosilazni ^ˆ i akut [˙] s prednaglasnim i zanaglasnim dužinama. Važno je napomenuti kako im se često pridružuju i dva novoštokavska naglasna kratkouzlaznog ^{˘˘} i dugouzlaznog ^{˙˙}. Kada je riječ o staroj slavonskoj akcentuaciji, treba spomenuti prednaglasne i zanaglasne dužine koje često imaju neposredne veze sa samim naglascima i njihovim premještanjima, stoga staroštokavski dijalekt često ima prednaglasne i zanaglasne duljine koje se povezuju s današnjim standardima. Autor navodi kako je rijetko naišao na primjere s prednaglasnom duljinom s kratkim naglaskom na posljednjem slogu, posebno na otvorenom. Navode se primjeri: *nīstě, pīpě, kǎzǎli*. Prema Kapović (2008), Sekereš navodi više primjera među kojima je imenica *vīnǎ* uz primjer *vīno*. Također piše o našičkom kraju u kojem opisuje i govor našičkog kraja. Takve se prednaglasne duljine prema Kapoviću (2008) još uvijek mogu pronaći negdje u Posavini. Prema Vlašić Duić i Pletikos Olof (2016) u staroštokavskim govorima ton u naglašenom vokalu akuta je ravan ili uzlazan, a u zanaglasnom se slogu ostvaruje kao nizak ili visok.

Kapović (2008) nadalje navodi kako se u Podravini i Baranji može čuti rezultat predsonatskog duljenja čiji je rezultat neoakut. Primjeri koji se navode su: *posǎl, pjǎn* ‘pijan’, *đevǎjka, sīr* (G. *sīra*), *čūl*, I. *batǎm* (*bǎt*, G. *bǎta*), *ječmēn* (G. *ječmeṇa*) ‘jačmenac’, *rǎj* (G. *roja*), *rǎv* (G. *rǎva*), a u nenaglašenom slogu *nafrǎnīl, slīčǎn, stīšēn* (usp. n. *stīšeni*, ‘stršljen’), *vřtāl* ‘vřt’, I. *svřdlǎm*, I. *nǎsǎm, dǎšǎl, dǎbār* (G. *dǎbra*), *věpār* (G. *věpra*), *vjětār* (G. *vjětra*), *Pětār*.

¹⁰ akuta ili starog akuta.

Zanaglasne duljine najbolje su očuvane u južnom novoštokavskom pojasu kojem pripada Dalmatinska zagora, područje oko nje te u BiH gdje se one u načelu uvijek izgovaraju dugo i razgovijetno. U središnjem novoštokavskom dijelu Slavonije duljine se u većini govora krata u nekim uvjetima gdje se obično čuva samo prva zanaglasna duljina iza kratkouzlaznog ` i dugouzlaznog ´, a u nekim govorima su zanaglasne duljine u potpunosti nestale. U novoštokavskom govoru u Dalmatinskoj zagori, Lici, BiH i Crnoj Gori dobro je očuvano i preskakanje naglasaka, na primjer - *nǎ glāvu*. Na ovim područjima je također često i prenošenje naglasaka, na primjer *ù kuću* (Kapović, 2015).

8.2. Čakavsko narječje

Kapović (2015) navodi kako je polazište čakavskog sustava tronaglasni (ˊ, ˆ, ˜) s prednaglasnim i zanaglasnim duljinama. Otočni čakavski govori i govori na kopnu oko Kvarnera uglavnom nemaju nikakvih fonetskih povlačenja naglasaka - *vodǎ*, *G. vodě*, *nǎrǒd*, *sramotǎ* itd. Većina čakavskih govora čuva prednaglasne duljine, dok zanaglasne čuvaju uglavnom na krajnjem jugu (Korčula) i sjeveru (Krk, oko Rijeke), uz neke iznimke na drugim područjima (Vrgada i Novigrad u Dalmaciji).

„Čakavski akut smatra se u najvećoj mjeri (86%) sličan dugouzlaznom naglasku“ (Pletikos, 2005; prema Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2016: 24). Akustička razlika vidljiva je u tijeku i rasponu tona. Čakavski akut velikog je raspona uzlaznosti. Čakavski akut ima sličnosti sa standardnohrvatskim dugouzlaznim naglaskom „u tome što im se udarni slog sastoji od dviju mora, ali ova dva naglasaka su različitog postanka i imaju fiziološke razlike (...)“ (Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2016: 25).

Kapović (2015) navodi kako su neki čakavski govori jako poštokavljeni. Također navodi kako mnogi čakavski govori čuvaju neoakut, a promjena akuta ˜ > dugosilazni ˆ je razmjerno česta. Naglasak na jugu ostvaruje se uglavnom kanonski, a sjevernije se javlja i tromi naglasak. Sjeverni dio govora karakterizira pojava neocirkumfleksa kao na primjer *čûješ* (prema južnijem *čǐješ*, kao u štokavskom). Za neke čakavske govore tipična su mlađa duljenja ˊ koja se ne javljaju

u štokavskom i kajkavskom - npr. *krǎva* > *krāva* na Braču/Hvaru/Visu ili *brāt* > *brāt* u srednjočakavskim govorima.

Vlašić Duić i Pletikos Olof (2016) analizirali su akut u čakavskom govoru na području Pitva na otoku Hvara i Pučišća na otoku Brača. Ova dva grada pripadaju južnočakavskom dijalektu, ikavskom šćakavskom dijalektu čakavskog narječja. Moguš (1977; prema Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2016) navodi kako se čakavsko narječje dijeli u četiri naglasne skupine: stari, stariji, novi i noviji naglasni tip. Stari tip se još naziva općehrvatski, starohrvatski, a za njega je karakteristično da svaki od triju naglasaka: brzi (ˊ), dugi (˘) i čakavski akut (ˇ) ima slobodnu distribuciju, svaki naglasak može stajati na svakom slogu u riječi, a zadržana su stara distribucijska mjesta. Kod najstarijeg sačuvane su zanaglasne duljine, a nešto mlađi uglavnom ima samo prednaglasne duljine. Vlašić Duić i Pletikos Olof (2016) navode kako se prve promjene u odnosu prema tome sustavu stare akcentuacije odnose na izmjenu tona (metatonija), izmjenu trajanja ili na oboje, ali stara distribucija pri tome ostaje nepromijenjena. Metatonija *ǎ* > *ā* najprije je zahvatila završni slog riječi *nogǎ* > *nogē*, gdje je vidljivo kako nestaje finalni akut.

U prijelazne čakavske govore svrstavamo i jugozapadni istarski dijalekt koji se nalazi između južnočakavskoga i zapadnoštokavskoga dijalekta. Prema Mandić (2009: 83) jugozapadni istarski dijalekt obuhvaća niz mjesnih govora koji se govore u Istri na području južno od rijeke Mirne i zapadno od rijeke Raše. Ti govori imaju obilježja štokavskih govora, a mogu se podijeliti na dvije skupne. Prva skupina obuhvaća premanturske govore i izdvajaju se jer su više štokavski, dok druga skupina obuhvaća sve ostale. Mandić (2009) navodi sljedeće značajke jugozapadnog istarskog dijalekta:

- nema zanaglasnih duljina,
- prednaglasne su duljine česte,
- postoje tri naglasaka: kratki, dugi silazni i akut (dugi uzlazni),
- kratki ne može biti na zadnjem slogu riječi (osim ako nije nastao kraćenjem dugog silaznog),
- ispred akuta ne može biti duljina.

Stariji novi akut u jugozapadnom istarskom najprije je prešao u silazni ton. To znači da se taj dijalekt neko vrijeme odlikovao starijim dvonaglasnim sustavom. Sadašnji akut nastao je povlačenjem naglasaka s kratkog sloga u raznim uvjetima. Istraživanjima je utvrđeno kako postoji

razlika u raspodjeli položaja akuta u riječi (Mandić, 2009). Kada se govori o raspodjeli u položaju akuta, mogu se navesti sljedeći naglasni podsustavi u govorima jugozapadnog istarskog dijalekta (Mandić, 2009):

- Naglasak nedosljedno povučen sa zadnjeg otvorenog kratkog sloga, češće na duljinu i češće u višesložnim riječima. Akut se sporadično ostvaruje i na starijim položajima (npr. *mlādih*);
- Naglasak povučen sa zadnjeg kratkog otvorenog sloga riječi na prednaglasnu duljinu (npr. *zīma*; ali *selō*; *pītāti*). Akut se i ovdje također sporadično ostvaruje na starijim položajima, vjerojatno pod utjecajem susjednih ceranskih govora;
- Naglasak pomaknut sa zadnjeg kratkog otvorenog sloga riječi na prethodni slog uz kanovačko duljenje (npr. *sēlo*, *zīma*; ali *pītāti*),
- Naglasak pomaknut sa zadnjeg kratkog otvorenog sloga riječi na prethodni slog uz kanovačko duljenje tona na prednaglasnu duljinu uopće (npr. *sēlo*, *zīma*, *pītati*),
- Naglasak pomaknut sa svakog zadnjeg kratkog sloga uz kanovačko duljenje, ali ne i na ostale prednaglasne duljine (npr. *sēlo*, *zīma*; *jēzik*, *nārod*; ali *pitāti*),
- Naglasak pomaknut sa zadnjeg kratkog otvorenog sloga bez kanovačkog duljenja i sa zatvorenim slogom uz duljenje (npr. *sēlo*, *zīma*; *jēzik*, *nārod*; ali *pitāti*).

U većini govora uočene su i razne analogijske pojave koje su na određeni način povezane s akutom. Vlašić Duić i Pletikos Olof (2016) u svom istraživanju zaključile su kako je tijekom tona u akutu u čakavskim govorima raznolik. U naglašenom vokalu akut se ostvaruje kao ravan, silazan i uzlazan ili silazno-uzlazan ton. U zanaglasnom slogu ton se može ostvariti u jednosložnim riječima ili na posljednjem slogu u riječi. Također se ostvarenje akuta razlikuje i među samim govornicima.

8.3. Kajkavsko narječje

Kajkavski polazišni naglasni sustav je tronaglasni sustav (ˊ, ˆ, ˜) s prednaglasnom duljinom, ali bez zanaglasne duljine. Većina kajkavskih govora i danas ima takav sustav. Dvonaglasni sustav, bez akuta ˜, jako je rijedak. Dvonaglasni i dinamički sustavi javljaju se

uglavnom samo na periferiji kajkavskog područja s gotovo svih strana, dok se na širokom središnjem kajkavskom području javljaju govori tronaglasnog sustava (Kapović, 2015).

Prema Kapoviću (2015), najstariji kajkavski naglasni sustavi nemaju fonetskih povlačenja naglasaka, ali se u većini govora naglasak bar u nekim slučajevima povlači. Vrlo se često događa promjena $\sim > \hat{}$ u zadnjem slogu, no potpuni nestanak neoakuta je rijedak, kao i potpuno ukidanje razlikovne kvantitete. Kratkosilazni je naglasak $\sim$ u kajkavskom često tzv. tromi naglasak $\sim$, koji može biti fonetski dosta dug (katkada i duži od dugosilaznog $\hat{}$ i akuta $\sim$). U nekim kajkavskim govorima kratkosilazni $\sim$ je kratak, ali nikad nije odsječen kao u štokavskom kanonskom. Staro preskakanje naglasaka (npr. *nǎglāvu*) skoro je u potpunosti nestalo, uz rijetke ostatke na nekim područjima.

Podravska akcentuacija sa zakonom dvaju slogova smatra se najvjerojatnije odrazom srednjoeuropskih slavenskih tendencija te se navodi kako je prije dolaska Mađara podravski dijalekt graničio sa srednjoslovačkim govorima. Akuti u kajkavskim govorima u naglašenom slogu većinom su ravni ili blago silazni ili silazno-uzlazni. Zanaglasni je slog visok te se u naglašenom ili zanaglasnom vokalu često pojavljuje laringalizacija (Vlašić Duić i Pletikos Olof, 2016).

9. Gubitak neoakuta

U najstarijem je hrvatskom naglasnom sustavu od tri naglasaka ($\sim$, $\hat{}$, $\langle$, $\sim$) – štokavski, čakavski i kajkavski – zanimljiv slučaj obilježenog fonetskog redoslijeda duljine i neoakuta na kraju riječi. U skladu s navedenim neoakut „se u mnogim govorima uklanja, npr. u Posavini neoakut iza duljine u nekim govorima redovno prelazi u dugosilazni $\hat{}$ na kraju riječi, usp. u Orubici G. *vodě*, ali *trāvē*, u Sičama *sūstāli*, *sūstāl sam*, ali *sūstāl* (ondje se kratkosilazni naglasak $\sim$ ispred sonanta dulji u akut $\sim$)” (Kapović, 2008; 28). „Potom, u velikom broju govora nestao je neoakut, stopivši se sa silaznim naglaskom. To se u jednim govorima odvijalo ranije, u drugima kasnije, a ponegdje se zbiva tek danas. I tu promjenu ponekad možemo datirati pomoću starih tekstova (npr. za dubrovački govor, u Della Bellinu rječniku“ (Mandić, 2016: 633). Što se tiče akuta danas, on se u štokavskom „čuva redovito u slavonskom dijalektu (Posavini i Podravini) te sporadično u istočnobosanskom dijalektu. U svim je novoštok. govorima prešao u dugosilazni $\hat{}$, ali u nekim razmjerno nedavno. Primjerice, u Dubrovniku je i dubrovačkoj okolini (sve do Mljeta) neoakut

nestao tek u zadnjih 200-tinjak godina“ (Kapović, 2008: 28). Također se napominje kako je moguće da je starog neoakuta bilo i do prve polovice 19. st.

Kapović također spominje kako očuvan neoakut pronalazimo i „u nekim zapadnoštok. govorima na granici čakavskog područja (recimo, u štok. pelješkim i poljičkim govorima), u Moliseu (što će reći da je neoakut još postojao na štok. području u zaleđu makarskog primorja između Cetine i Neretve u 15-16. st.), a od istočnoštok. govorâ samo na Kopaoniku. U nekim južnim zapadnoštokavskim govorima danas više nema neoakuta, no to je razmjerno recentna pojava“ (Kapović, 2015: 646). Smatralo se kako se neoakut zadržao samo na zapadu: većinskim dijelom kajkavskih govora, ali i čakavskim i u zapadnim staroštokavskim govorima također – odnosno „u slavonskom i Ibos. dijalektu, dubrovačkom poddijalektu – bar donedavno, poljičkom i moliškom). Za (jugo)istočnoštokavski se pretpostavljao rani nestanak neoakuta jer se činilo da ga u crnogorskim i srbijanskim štštok. govorima nigdje nema” (Kapović, 2015: 647). No, u 90-im godinama prošlog stoljeća zaključuje se da je neoakut očuvan na Kopaoniku (bolje čuvan u unutarnjim slogovima) i na južnim dijelovima Srbije na granici s Kosovom. Prema najnovijim podacima nalazimo ga i u šumadijsko-vojvođanskom dijalektu.

Što se tiče kajk./čak./što. govornih sustava, u kajkavskim govorima često pronalazimo neoakut budući da govori s retrakcijama uglavnom čuvaju neoakut ili rjeđe imaju neoakut, tj. tonsku razliku, nastalu na neki drugi način. No neutralizacija neoakuta na kraju riječi jako je česta. Kajkavski govori s očuvanim neoakutom i na kraju riječi su npr. Začretje, Krapina, Gregurovec Veternički, Šemnica Gornja, Lobor, Kostelsko, Bednja, Sračinec, Donja Voća i Vinica (zapadno od Varaždina) itd.” (Kapović, 2015: 649-650). U čakavskom se isto tako, u brojnim govorima, čuva neoakut. Kapović napominje kako je nazivanje neoakuta – čakavskim neoakutom – neprecizno iz razloga što je riječ o naglasku općeslavenskog podrijetla kojeg nalazimo i u kajkavskom i arhaičnim štokavskim govorima što ga čini svojstvenim svima trima. Kako bilo, u čakavskom se, u određenim govorima primjerice žminjskog i pazinskog, trsatsko-bakarskog – ali i otocima npr. Šolta, Brač itd. – neoakut sačuvao u svim pozicijama. „Što se otokâ tiče, neoakut se općenito čuva bolje na jugu (u južnočakavskom) nego u srednjem i sjevernom pojasu (srednjočak. i sjevernočakavskom), gdje se često djelomično ili potpuno gubi“ (Kapović, 2015: 651).

Važno je istaknuti kako gubljenje neoakuta nije bila naglo odnosno trenutačno, događalo se sporadično i to unutar međufaza tronaglasnog i dvonaglasnog sustava. Također, gubitak se

neoakuta ne odvija u svim govorima na isti način, kao što svi govori ne prolaze kroz iste međufaze (npr. neoakut se može gubiti na različitim položajima – negdje na zadnjem slogu, negdje podjednako u svim). Kapović (2015) navodi učestale međufaze tronaglasnog i dvonaglasnog sustava u kojima se akut aktivno pojavljuje, ali i tamo gdje ga uopće nema. „Što se tiče gubljenja neoakuta (tj. njegove neutralizacije s dugosilazni $\grave{}$ – bilo da je riječ o potpunom gubitku ili ne), tri su osnovna načina promjene o kojima, čini se, možemo govoriti: a) neutralizacija neoakuta na kraju riječi; b) postupna neutralizacija neoakuta bez obzira na položaj; c) promjene kod slijeda $\sim$. Dok je rezultat kod prvih dviju promjena uvijek $\grave{}$, u trećem slučaju to može biti tako ali ne uvijek” (Kapović, 2015: 655).

10. Zaključak

Da zaokružimo akotov razvojni put u hrvatskom naglasnom sustavu, vidimo da je „baltoslavenski akut u zapadnim južnoslavenskim govorima pokraćen, a u hrvatskom je praktički posvuda izjednačen s kratkim cirkumfleksom ($\circ$) – usp. npr. hrv. *līpa* prema češkomu dugom *lípa* (i lit. *līepa*). Međutim, u kajkavskom je (a tako i u slovenskom) u raznim uvjetima prešao u tzv. neocirkumfleks – usp. kajk. *jâstre*b (štok. *jăstrēb*). To manjim dijelom zahvaća i sjeverne čakavske govore. Riječ je o jednoj od najranijih dijalekatskih razlika na hrvatskom području” (Mandić, 2016: 632). Iz navedenih istraživanja saznajemo kako se akut i danas mjestimice ostvaruje u nekim srpskim i kosovačkim dijalektima. S druge strane, danas se akut u hrvatskom standardnom naglasnom sustavu u svim svojim instancama izgubio, no ostao je marginalno sačuvan u nekim govorima svih triju dijalekata. Jednostavnijim riječima, akut možemo pronaći sporadično na rubnim područjima čakavskog, štokavskog i kajkavskog dijalekta i to na onim područjima na kojima je akut u interferenciji s obližnjim, odnosno graničnim dijalektima.

Jukstapozicijom akuta naspram drugih naglasaka unutar hrvatskog standardnog naglasnog sustava dobivamo uvid u njegov prilično jedinstven obrazac razvoja. Razvoj akuta zasigurno nije moguće kohezivno i koherentno prikazati u cijelosti s obzirom na činjenicu da se njegove realizacije u raznim dijalektima uvelike razlikuju te je shodno tome uistinu teško rekonstruirati pravi i stvarni linearni prikaz njegovog općenitog razvoja. Ovakvo nedovoljno ispitano polje istraživanja zasigurno iziskuje daljnja razmatranja te proučavanja. Nakon kraćeg tijeka istraživanja

evidentno nam je da ova povijesnojezična tema nema snažni literaturni oslonac te da kao takva zaslužuje intenzivniju posvećenost te detaljnije analize.

11. Literatura

- Barić, E., Lončarić, M. i dr. (2005). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bašić, M. (2008) Pomicanje naglasaka na prednaglasnicu u imenskih riječi u mjesnome govoru Crikvenice. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 34, 1-14.
- Ivšić, S. (1911). Prilog za slavenski akcenat. *Rad JAZU*, 187, 133–208
- Kapović, M. (2005). Naglasak praslavenske riječi *Sbrdbce. *Croatia et Slavica Iadertina*, 1 (1), 125-133. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/17044> (pristupljeno 28.8.2021.)
- Kapović, M. (2008). Razvoj hrvatske akcentuacije. *Filologija*, 51, 1-39. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/33802> (pristupljeno 28.8.2021.)
- Kapović, M. (2015). Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika. Zagreb, Matica hrvatska.
- Mandić, D. (2007). Naglasak. *Fluminensia*, 19 (1), 77-94.
- Mandić, D. (2009). Akut u jugozapadnim istarskim govorima. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, (15), 83-109. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/144132> (pristupljeno 29.8.2021.)
- Mandić, D. (2011). Podrijetlo hrvatskoga naglasnog sustava: od prabaltoslavenskog doba do današnjih dana. *Tabula*, 9, 104-113. <https://doi.org/10.32728/tab.09.2011.7> (pristupljeno 29.8.2021.)
- Mandić, D. (2016). *Prikaz, Povijest hrvatske akcentuacije*, Mate Kapović, Povijest hrvatske akcentuacije: Fonetika, Matica hrvatska, Zagreb, 2015. *Croatia et Slavica Iadertina*, 12/2 (12.), 631-634. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/178586> (pristupljeno 29.8.2021.)
- Martinović, B. (2014). Na putu do naglasne norme – oprimjereno imenicama, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Sekereš, S. (1966). Govori našičkog kraja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 2, 209-301.
- Subjak, S. (2016). Naglasni sustav govora središnje i istočne Slavonije u odnosu na naglasni sustav hrvatskoga standardnoga jezika. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za kroatistiku.

- Užarević, J. (2012). Bilježenje naglasaka u hrvatskome i dvoznakovni sustav. *Jezik*, 59 (4), 126-143. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/134829> (pristupljeno 28.8.2021.)
- Vlašić Duić, J.; Pletikos Olof, E. (2014). Akustičke posebnosti akuta u čakavskom, kajkavskom i staroštokavskom govoru. U: Palić, Ismail; Drkić, Munir (ur.). *Sarajevski filološki susreti II: Zbornik radova. Knjiga I*, 21-44. Sarajevo: Bosansko filološko društvo.

Povijesni razvoj akuta

Sažetak

U radu se prati tijek razvoja akuta te njegove razne devijacije u različitim dijalektima hrvatskog standardnog naglasnog sustava. Nadalje, nastoji se prikazati i odnos akuta i cirkumfleksa te njihovo međusobno djelovanje. To uključuje i opis razvoja akuta te prikaz njegovih odraza u drugim slavenskim jezicima. Također je važan prikaz stupnja zastupljenosti i uspješnosti akuta unutar hrvatskog standardnog naglasnog sustava. Dakle, sveukupni je cilj potpunije, opsežnije, i dublje upoznavanje s povijesnim razvojem akuta u hrvatskom standardnom naglasnom sustavu.

Ključne riječi: cirkumfleks, akut, neoakut, hrvatski standardni naglasni sustav, razvoj, paradigme, dijalekti

The historical development of the acute

Summary

The paper follows the course of acute development and its various deviations in different dialects of the Croatian standard accent system. Furthermore, an attempt is made to show the relationship between the acute and the circumflex and their interaction. This includes a description of the development of the acute and a presentation of its reflections in other Slavic languages. It is also important to show the degree of representation and success of the acute within the Croatian standard accent system. Thus, the general goal is a more complete, comprehensive, and deeper understanding of the historical development of the acute in the Croatian standard accent system.

Keywords: circumflex, acute, neoacute, standard Croatian accentuation system, development, paradigms, dialects

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja ANA MAJIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce HRV. I TAL. JEZIKA I KNJIJEVNOSTI, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 13.9.2021.

Potpis

Ana Majić

OBRAZAC I.P.

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	ANA MAJIĆ
NASLOV RADA	POVIJESNI RAZVOJ AKUTA
VRSTA RADA	ZAVRŠNI RAD
ZNANSTVENO PODRUČJE	HUMANISTIČKE ZNANOSTI
ZNANSTVENO POLJE	FILOLOGIJA
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	izv. prof. dr. sc. ANITA RUNJIĆ-STOILOVA
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	/
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. izv. prof. dr. sc. ANITA RUNJIĆ - STOILOVA 2. izv. prof. dr. sc. MARIJANA TOMELIĆ ČURUŠIN 3. izv. prof. dr. sc. KATARINA LOZIĆ KNEŽOVIĆ

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

☒ a.) u otvorenom pristupu

b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 13.9.2021.
mjesto, datum

Ana Majić
potpis studenta/ice